

בעיני אלהים ויעשה למען שמו הגדול, ואל ימצט לפניו חרבן ביתו וביסול עבודתו וכל התלאות אשר מצאנו, ויקיים בנו, ופתאם יבא אל היכלו וכו', ואין בידינו כי אם נבואת דניאל. ואל אלהי ישראל ימהר הגאולה ויקבץ גלותנו ונפוצותינו בחיינו ובחייך ובחיי דכל בית ישראל אהבי שמו.

וזכרת באגרתך שאתה מתאוה לראות פני. גם מאד אני כוסף ומתאוה לראות פניך הנעימים ויקר תפארת חכמתך וגדולתך, ומי יתן והיה כדברך, ולו זכיתי להתחבר עמך ולראות פניך הנכבדים והנעימים והנחמדים, אתה תהיה לי לאב ואני אהיה לך לבן ועל פיך ישק כל עמי ובדברך הייתי יוצא ובא ובעצתך הנכונה, ושלום רב.

ג. אגרת מן הגניזה

היצאה ש"ז שיכט"ד (JQR, N.S., III, 181—219)

- 1 ארמיניא. ויברחו מפניהם אבותינו כזי ולא יכלו לשאת עול עובדי אלילים, ויקבלום ושרי קוריא כי ואנושי קוריא היו תחילה בלא תורה, וישארו גם הם בלא תורה ומכתב¹¹. ויתחתנו ליושבי הארץ ויתערבו בגוים
- 5 וילמדו מעשיהם, ויצאו עמם תמיד במלחמה ויהיו לעם אחד. רק בברית מילה גסמכו, ומקוצתם היו שומרים את השבת ולא היה מלך בארץ קוריא, כי אום אשר היה עושה במלחמה נצחונות שמוהו עליהם לשר צבא, עד פעם שיצאו עמהם היהודים במלחמה כפעם
- 10 בפעם, ואותו היום גבר יהודי אחד בהרבו והבריה את הצרים הבאים על קור, ושמוהו עליהם אנשי קור לשר צבא במשפטם¹² הראשון. ויהיו בדברים האלה ימים רבים עד אשר חנן יי ויעזר את לב השר לשוב בתשובה, כי הטתו אשתו, סרח שקמה, ותלמדו להועיל¹³, וגם הוא
- 15 גיאות, כי מהול היה, וגם אבי הנערה, איש צדיק בדור ההוא, הורהו דרך החיים. ויהי כשמוע מלכי מקדון ומלכי ערב את הדברים האלה חרה להם מאד וישלחו מלאכים אל שרי קוריא דברי גידומים על ישראל לאמר: „מה לכם לשוב באמונת היהודים שהם משועבדים תחת ידי כל אומות?“ וידברו דברים שאין לנו לספר, ויטו את לב השרים לרע. ויאמר השר הגדול היהודי: „מה לנו

¹¹ ג' י"ט ב"ב = כתב, בלוי, הא ידע: לכתב. — ¹² ציל כשששטט. — ¹³ על פי לשון הכתוב וישעיה ס"ח י"ז: אני הי אלהיך סלסדך להועיל.

להרבות דברים? יבואו מחכמי ישראל ומחכמי יון ומחכמי ערב ויגידו לפנינו ולפניכם כל אחד מהם מעשי אולהיהם ונראה אחריהם. ויעשו כן וישלחונו 25 ולמלוך יזון מולאכים וגם לזמלכי ערב, והתנדבו חכמי ישראל ולבוא ולעזרת אנשין קוריא, ויפתחו היוונים להעיד ועל האמונה, התחילו היהודים והערבים להכזיבם, ואחר והעידו הערבים והכזיבם היהודים והיוונים, ואחר פתחו וחכמי ישראל מששת ימי בראשית עד יום עלות ישראל 30 ממצרים ועד בואם אל ארץ נושבת. העידו היוונים והערבים אמת וחצדיקום, וגם גפלה ביניהם מחלוקת, ואמרו שרי קוריא: ¹²³⁴⁵⁶⁷הנה מערה בבקעת תיזול¹⁰, הוציאו לנו את הספרים אשר שם ופרשום לפנינו. ויעשו כן ויבואו בתוך המערה והנה שם ספרים מתורת משה, ויפרשום 35 חכמי ישראל כדברים הראשונים אשר דברו. וישבו ישראל עם אנשי קוריא בתשובה שלמה. ויחלו היהודים לבוא מן בגדד ומן פורסן ומארץ יון ותחזיקו בידי אנשי הארץ ויתחזקו בברית אב המון¹¹. וישימו עליהם אנשי הארץ אחד מן החכמים לשופט וקוראין שמו בלשון 40 קור קנן. על כן נקראו שמות השופטים שקמו אחריהם כגון עד היום. והשר הגדול של קוריא הקצו שמו סבריא¹² וימליכוהו עליהם למלך. ואומרים בארצנו כי אבותינו משבט שמעון היו¹³, אבל איננו עומדים על אמת הדבר. והשלים המלך עם מלך אֶלֶן שכנינו, 45 כי מלכות אֶלֶן עזה וקשה מכל האומות אשר סביבותינו, כי אמרו החכמים: מן יתעוררו עלינו האומות למלחמה ונסף גם הוא על שונאינו. על כן חושלים עמו לעזור איש את אחיו בצרת. ויהי חתת אלהים על האומות אשר סביבותינו, ולא באו על מלכות קור ולמלחמה. ואך בימי בנימין

¹⁰ השם תיזול אינו נמצא במקום אחר. השוה סה שנאמר בכוורי (ויש סאמר ב') על המערה בהרי ורסאן. שהיו שוכתים בה אנשים סהיהודים בכל שבת. וביחוד סה שמסופר על דבר המערה באגרת ר' חסדאי אל סלף הכורים. וכנראה נסמך הספרים גם בסערת תיזול ספני הרדיפות. — ¹¹ בברית אב המון = פבריתו של אברהם וע' בראשית יז ג', ריל סלו עצמם. — ¹² קנן (בערבית לאקאן, וביונית Xάγανος) הוא תאר של סלף, והיה רגיל גם אצל הבולגרים הדונאיים, האַקרים, וגם אצל הרוסים האליליים ועוד ביסי וולאדיסיר. בקוריא היה הקנן הראשי (לאקאן אלכביר, בערבית בלתי מתערב בעניני הממשלה, וקננו והנקרא בערבית לאקאן בה. וביונית Πάχ) היה סלף הפושל בפועל וע' De Chazaris excerpta ex scriptoribus arabicis, in- (terprete C. M. Fraehnlo, I, p. 9) והוא הנקרא כאן "השר הגדול". — ¹³ סבריא = אל הוא סבריא כלוי תקותי. — ¹⁴ וכן מסופר בס' אלדרד הדני שבארץ קוריא יש יהודים משבט שמעון.

50 המלך נתעוררו כל האומות על וקוריא ויציקו ולהם בעצתו
 מלך מקדון ויבאו למלחמה מלך אסיא¹¹ וטורקיא
 . . . ופיניל¹² ומקדון, רק מלך אֶלֶן היה בעזרת ואנשי קָזֶר,
 כי מקצתם היו שומרים תורת היהודים. אלו המלכים וכולם
 נלחמו על קוריא, ומלך אֶלֶן הלך על ארצם ויוכם מכה עד
 55 אין מרפא¹³ וינגפם יי לפני בנימין המלך. וגם בימי אהרן
 המלך נלחם מלך אֶלֶן על קָזֶר, כי הסיתו מלך יָנֶן, וישכור
 עליו אהרן את מלך טורקיא כי היה אוהבו אז, ויפול מלך
 אֶלֶן לפני אהרן וילכדהו חי. ויכבדהו והמלך עד מאוד, ויקח
 את בתו לבנו ליוסף לאשה. אז נושבוע לו מלך אֶלֶן אמונה.
 60 וישלחהו אהרן המלך והביתו. ומהיום ההוא נפלה אימת
 קור על האומות אשר סביבותם. וגם בימי יוסף המלך
 אדוני¹⁴ והיה מלך אלן בעזרו בהיות השמדה בימי רומנוס הרשע.
 וכאשר נודעו הדבורו לאדוני סִיָּה רבים ערלים¹⁵. וגם רומנוס
 והרשעו שלח מתנות גדולות לִהֶלֶג מלך רוסיא ויסיתו
 65 לרעתו. ויבוא על מדינת סמקריי¹⁶ לילה, וילכדה בגניבת
 כי לא היה שם הסקיד רב חֲשֹׁמוֹנִי¹⁷. ויָדַע הדבר לְבוֹלְשָׁצִי¹⁸
 הוא פסח הַמִּיקָר, ויבא על עֵיִרוֹת רומנוס בחרון אף, ויך
 מאיש ועד אשה, וילכד שלש עיירות לבד הפרוורים
 הרבה מאד, וגם בא על שורשונס¹⁹ וילחם עליה
 70 ויִכְרְחוּ רַבִּים בְּהֶתְבֵּא ויצאו מן הארץ כתולעים.
 ויירדפו אחריהם בני ישראל וימותו מהם תשעים איש,
 וולנשאים לא עשה פסח רעוה אבל שָׁקַם למס עובד. ויצל
 ואת קוריא מויד רוסו ויָן את כל הנמצאים מהם
 ולפי חורב. ומשם הלך על הֶלֶג למלחמה וילחם
 75 ועמו . . . חדשים ויכניעהו אלהים לפני פֶּסַח וימצא
 וגם את הושלל אשר לקח מסמקריי. ואומר: „כי רומנוס

¹¹ אפשר שהכוונה לעם האוזים (Oðci) אצל הסופרים היוונים=אֵינוֹזים=פולוקֶזים.
 שהיו יושבים בקרבתם של הכורים ובאים עמם במשא ומתן וועי קיקובצוב. – ¹² לדעת
 שיכטיר הכוונה לאוסת הווליאנים והסובאים בזכרונות הרוסים, ולפי קיקובצוב:
 הסבון לסיציינינים, וצריך להניח ופצנב Παζιναίται, Παζιναίται אצל הסופרים:
 היוונים, בנעך של הערביים, כי נתחלפה לדעתו צורת הצר' בשתי יודין. – ¹³ השוה:
 הלשון בדהיב לי טיז. – ¹⁴ ריל: נוצרים. – ¹⁵ שיכטיר סיבר שהסבון לסדינת הסיווריאנים.
 שלפי הכרוניקה הרוסית, כבשם אוליג בשנת 884. וקיקובצוב אוסר שבסקום מסבריי ציל
 במברצ ועי תקונו במלת פיניל, לעיל הערה יט, ושהכוונה לעיר (סדינה=עיר, ערביסמוס).
 טטונקן ועל פי אגרת הסִיָּה יוסף. ולפי קרויס ענינו עם הסִיָּה, והוא שבט ההונים:
 וועי קאסיל (Magyarische Alterth. 204) שהיה יושב בקוקו, וחסיס היא טיורת:
 כמו חסיס שבשם סטבטיון. – ¹⁶ חשמוני=חשמונאי הוא, כנראה, שם איש. – ¹⁷ בולשָׁצִי
 הוא, לכאורה, שם של שר צבא. – ¹⁸ שורשונים היא כירסונים (Χερσόνησος), עיר-
 יונית ידועה בגליל הסונטוס.

השיאני ועל זאת. ויאמר לו קסח: „אם כן לך על ר'מחם
והלחם בו כאשר גלחמתה בי ואלך מעליך. ואם לא, פה
אמות או אחיה עד אנקום נקמתי. וילך בעל כורחו
80- וילחם על קוסטנטינא ארבעה חדשים בים. ויפלו שם
גבוריו כי גברו מקדונים באש. וינס ניקלם לשוב אל
ארצו, וילך אל פרס בים ויפל שם הוא וכל מחנהו.
אז היו רוסיים כנועים תחת יד קור. הגני
מודיע לאדוני: שם ארצנו, כאשר מצאנו בספרים,
85- ארקנוס, ושם עיר המלוכה קור, ושם הגהר העובר
בתוכה אטיל, והוא מימין לים. הבא מארצכום, אשר
עברו בו שלוחיך לקוסטנטינא, וכמדומה אני מן
הים הגדול מושך. ומדינתנו רחוקה מן הים ההוא
אלפים ומאה וששים ריס, ובין ארצנו לקוסטנטינא
90- בים תשעה ימים, וביבשה שמנה ועשרים יום, ואין
וארץ ממשלת אדוני חמשים יום. הגה הנלחמים עמנו
אסיא וקאב אפאקאב וזיבוס וטורק ולקניז.”

ד. לקוטים מן הסופרים הערבים על הכורים.

I

מן הספר כתאב אלאעלאק אלנפסה:

טאח אבו עלי אחמד בן עמר אבן דסתה. - ספר ראשון. הכורים.

ed. Д. А. Хвольсонъ, Извѣстія о Хазарахъ, Булгарахъ, Болгарахъ, Мадьярахъ, Славянахъ и Руссахъ, Абу-Али Ахмеда Бенъ Омаръ Нбъ-Дуста, С.-Петербургъ 1869, стр. 15—19.

1. בין הסגאנאכים והכורים דרך עשרה ימים במקומות ערבה ויער, ואין
ביניהם ובין הכורים אורח סלול או דרך גדולה, רק חילוכם בדרך זו של יערות
עבצות עד שיבאו לארץ הכורים. וארץ הכורים ארץ רחבה שמגיעה בצד אחד

לשם זה יש להשוות השם אלקנוס בריש סי יומסון. - אטיל או
אטיל-וולנה. - ריס-סטאדיון יוני. - עי הערה לשורה 51. - באב אלאבאב-
שער השערים-השער הגדול, והוא כנוי עיר דורבנד. - אולי יש לשם זיבוס קירבה
עם השם זבוק, שבריש סי יומסון, שנזכר אצל עם הכורים והפיצינינים ושאר העמים
סבני תונרטה, ושניהם נפוס ונפוק, אשר שהסכוון בהם לאומת זיבוס
Zetxoi %lxoi אצל פרוקופיוס ואצל קונסטנטינוס פורסירוניטיס. עי קוקובצוב,
שהיה מושבה על חוף הים השחור. - קיקובצוב סשנה עם השבט הרוסי al-Luda'ija,
al-Ludagana והם הקדוניאנים. ולדעת קריוס הכוונה לאומת הקזנים. הידועים
בסלחמותיהם עם היונים והארמנים. - ספר מגילות יקרות, ונכתב בערך שנת 913 לסה"ל.